

## SOCIAL IDENTITY AND POLITICAL LEGITIMATION. MESSAGES ADDRESSED TO N. CEAUSESCU AT ANIVERSARIES

Cristina Preutu, PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

*Abstract: The assumption of this study is that in the communist regime the communication between society and political power was a special one. Thereby the religion was the principal ingredient of the new identity assumed by the people and a special tool in the process of legitimation of the political power, also. Even if in the construction of the New Man, religion has no place, Nicolae Ceaușescu seems to have no problem with the guy who go to the church, but, also, do his work.*

*From this perspective, I propose to analyses some letters and telegrams discovered in the National Archives of Romania. These kinds of documents were recently given in the scientific circuit. Thereby I will build my analyses to answer some kind of questions like: why the Romanian leader was accepting an attitude of the population who involved a religious symbolism? What were the expectations of society in this context? And, especially, how this phenomenon contributed to the legitimation of the political power of Nicolae Ceaușescu?*

*Therefore, in this study, I propose to identify and analyze a phenomenon present in the first half of the rule of Nicolae Ceaușescu, which helped to define a social identity and created a special model of communication between society and power at that time.*

*Keywords: propaganda, communism, identity, political communication, traditional culture*

În teorie, ideologia comunistă susținea ateismul Omului Nou, cel ce ar fi trebuit să fie produsul final al societății comuniste. Religia sa o constituie ideologia, în numele ei trebuia să acționeze, să se încreadă în ea și ei să îi dedice întreaga viață. Acest proces de omogenizare socială a fost dublat de crearea și funcționarea unui mecanism al cultului personalității liderului comunist, ce trebuia să susțină perenitatea regimului.

Premisa acestui studiu este cea conform căreia cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu nu a fost doar un mecanism propagandistic creat de către putere și difuzat în societate, ci a existat un oarecare stimul și susținere din partea societății. De aceea, studierea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu nu se poate face fără a înțelege resorturile interne ale individului ce au ajutat la dezvoltarea acestui mecanism. Deși, în teorie, crearea Omului Nou a presupus distrugerea vechilor valori și reconstrucția altora, propaganda s-a folosit, în fapt, de vechi credințe și valori, pe care și-a construit noua viziune. Astfel, într-o ședință a Comitetului Executiv al CC al PCR din 1970, Dumitru Popescu afirma faptul că „oricât ar vorbi oamenilor despre atomi, ei nu vor deveni ateî.<sup>1</sup>” Atitudinea conducerii propagandei, în aceste sens, a fost una destul de rațională și de moderată, întrucât nu se dorea să se ajungă la conflicte religioase. Reprezentanții puterii erau conștienți că nu vor putea convinge populația de a nu se manifesta religios. "Oricât o să le spunem noi bătrânilor Crăciunul tot o să-l facă, paștele la fel, rusaliile la fel, și nu avem nici un interes să intrăm în conflict cu populația, care este religioasă, dar care își vede de treabă"<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Protocolul nr. 2 al ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 10 februarie 1970, în ANR, fond CC al PCR, Secția Cămarie, dosar nr. 16/1970, f. 54.

<sup>2</sup> Ibidem, f. 51.

Luând în considerare această premisă, analiza ce urmează va pune accentul pe componenta religioasă a mesajelor adresate de către unii cetățeni lui Nicolae Ceaușescu. De aceea, principalul obiectiv pe care doresc să-l ating în acest studiu este analiza osmozei dintre ideologie și religie, reflectată în scrisorile adresate puterii. Întrucât numărul scrisorilor pe care le-am identificat în arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din cadrul Arhivei Naționale Române este destul de mare, mă voi axa doar pe acele scrisori trimise de 6 decembrie. Astfel, pentru identificarea și analiza elementelor ce contribuie la crearea și asumarea acestei identități ce poate comunica cu puterea îmi voi împărți lucrarea în două părți distincte ce vor urmări: elemente de reconstrucție a sinelui și elementele lingvistice specifice domeniului religios. În acest studiu doresc să depășesc paradigma creării omului nou și să mă concentrez pe elementele de care puterea s-a folosit în construirea noului tip de comportament și de gândire, în vederea întăririi și susținerii puterii politice. Astfel, ne punem întrebarea: a fost religia folosită ca element de coeziune între putere și societate, în perioada comunistă?

În privința aspectului metodologic și al parcursului istoriografic al acestui tip de analiză, precizez faptul că studiile din ultimii ani au abordat propaganda din perspectiva efectului pe care aceasta l-a avut asupra societății, sau a individului. Prin urmare, propaganda este văzută din perspectiva funcției sale de comunicare și a evoluției legăturilor interumane realizate în cadrul acesteia. Schimbarea acestei perspective de cercetare s-a datorat înmulțirii surselor privind societatea comunistă. Noua analiză pune accentul pe valoarea discursului puterii, pe conjunctura creată de istoria culturală. Se manifestă un interes deosebit pentru memorie, pentru rețelele de informare, pe rolul individului în istorie. Prin urmare, în ceea ce privește aspectul metodologic mă voi poziționa în direcția istoriei sociale, sau mai exact a ceea ce istoricii francezi numesc, *histoire de la subjectivité*.

Brigitte Studer amintește în cartea sa *Parler de soi sous Staline*, de două procese ce contribuie la crearea noii identități ce se integra în societatea comunistă: procesul de subiectivizare și cel de obiectivizare. Procesul de subiectivizare presupune vorbirea despre sine în așa fel încât să permită conștientizarea sinelui și a propriei identități. Procesul de obiectivizare presupune recunoașterea acestei identități de către ceilalți și de către aparatul birocratic. Mai exact, prin acest proces se definește modul în care identitatea asumată prin procesul de subiectivizare devine una reală, funcțională în societate<sup>3</sup>. Conform definiției și analizei lui Brigitte Studer, în cadrul acestor procese, practicile instituționale ale textelor biografice, precum autobiografia de partid, autocritica, raportul de activitate, jurnalul intim, jurnalul de producție servesc drept instrumente de elaborare a sinelui. Pornind de la această teorie și de la această metodologie, studiul de față vine să argumenteze ideea că și scrisorile trimise de către indivizii, puterii, în special cele omagiale, reprezintă un instrument de elaborare a sinelui.

Corpusul de documente pe care voi face analiza este cel identificat în cadrul Arhivei Naționale Române, fondul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, secția Cancelarie. Aș dori să mai precizez faptul că dosarele pe care le-am consultat pentru realizarea acestei lucrări au fost puse în circuitul științific în urmă cu câteva luni, prin urmare,

<sup>3</sup> Brigitte Studer, Berthold Unfried și Irene Herrmann, *Parles de soi sous Staline. La construction identitaire dans le communisme des années trente*, Paris, Edition de la Maison des Sciences de l'Homme, 2002, p. 15.

ele au fost foarte puțin valorificate până în acest moment. Scrisorile pe care le-am identificat până în acest moment acoperă intervalul temporal 1965-1975. Acest interval reprezintă perioada de maximă deschidere și relaxare a societății comuniste românești. Astfel, ne punem întrebarea, ce a determinat populația să se raporteze în acest mod la puterea politică și care a fost reacția puterii la aceste mesaje?

### Elemente de reconstrucție a sinelui

**1. Viziunea organicistă** Un prin aspect interesant ce ține de tiparul reconstrucției sinelui este cel al viziunii pe care individul o are despre putere. Individul se poziționează față de putere dintr-o perspectivă organicistă. El îl vede pe Nicolae Ceaușescu ca fiind capul societății, cel fără de care funcționarea și dezvoltarea societății ar fi fost imposibilă. De altfel, această viziune organicistă asupra lumii și societății se poate regăsi atât în ideologia comunistă, cât și în concepțiile creștine<sup>4</sup>. Într-o atentă analiză a acestui model organicist, Jean Marie Brohm observă faptul că Marx a metabolizat organismul colectiv prin structura corpului uman. Ceea ce el numește ansamblul mijloacelor mecanicii, poate fi numit sistemul osos și muscular de producție, iar ansamblul mijloacelor destinate pentru a păstra și a primi produsele muncii poate fi numit sistemul vascular al producției<sup>5</sup>. Această perspectivă, a rolului pe care fiecare individ îl are în societate și al existenței unei entități ce veghează asupra funcționării optime a societății (corpului), o regăsim și în viziunea creștină. Numeroase studii dedicate rolului ideologiei comuniste în societate au reliefat faptul că aceasta împrumută din schema de gândire creștină. De aici și marea seducție asupra populației, ce a avut-o în anii săi de debut, ca idee și chiar ca practică politică. De aceea, așa cum explică autorul Paul Ricoeur, detașată de contextul simbolic original, denunțarea ideologiei se reduce la un pamflet contra propagandei<sup>6</sup>. Prin urmare, analiza procesului de comunicare și de legitimare, pe care ideologia comunistă l-a exercitat trebuie pus în contextul simbolic în care acesta a fost gândit. Cu atât mai mult, cu cât această viziune poate fi identificată în modul de adresare ales de către expeditori în scrisorile asupra cărora mi-am îndreptat atenția. În cele mai multe dintre scrisori, oamenii i se adresează cu apelativul de „Domnia Voastră” sau „Excelența Voastră”. Dar mai putem găsi următoarele formule de adresare: „prea iubite tovarășe”<sup>7</sup>, „stimate tovarășe”, „iubite conducător”, „scumpul nostru”, „scumpul nostru părinte”, „scumpul și iubitul nostru Șef”, „mult stimatul și iubitul Fiu și Soare al Poporului român”<sup>8</sup>, „părinte bun și conducător” sau mai simplu „tovarășe Nicolae Ceaușescu” sau „dragii noștri”<sup>9</sup>. Se poate observa un amestec de apelative din registrul oficial și cel intim, afectiv. Această osmoză discursivă reliefează atitudinea de respect și de afecțiune

<sup>4</sup> Imaginea Uniunii Sovietice în timpul lui Stalin este cea a unei imense familii patrilahale în care capul, „tatăl tuturor națiunilor” este Stalin. Dorința sa era ca ideologia oficială să ajungă să orchestreze toate emoțiile acestui corp colectiv. (Keith A. Livers, *Constructing the Stalinist Body: Fictional Representations of Corporeality in the Stalinist 1930s*, London, Lexington Books, 2004, p. 6).

<sup>5</sup> Coord. Jean Marie Brohm, *Marx ou pas? Reflexions sur un centenaire*, Paris, Etudes et Documentation Internationales, 1986, p. 96.

<sup>6</sup> Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Amarcord, 2001, p. 107.

<sup>7</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 173/1970, f. 148

<sup>8</sup> *Ibidem*, f. 366.

<sup>9</sup> Probabil cu referire la cuplul Nicolae și Elena Ceaușescu. ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 173/1970, f. 282.

pe care, cel puțin cei care au scris aceste scrisori, le aveau față de conducătorul de partid și stat. Tot în acest registru ce evidențiază funcționarea și ierarhia organicistă intră și poziția pe care și-o asumă expeditorii mesajelor. De exemplu, un cetățean din județul Arad se semnează: „servitor credincios”<sup>10</sup>. Dar mai putem observa formule precum: „a d-voastră din toată inima”<sup>11</sup>, sau „în calitate de cetățean mic, pașnic, pensionar și veteran încercat în campania 1913 și al celor două resboaie mondiale.”<sup>12</sup>

În ceea ce privește funcția acestuia, erau amintite cele de președinte al Consiliului de Stat, de comandant suprem al Forțelor Armate, prim-secretar al PCR<sup>13</sup>. Însă, unii alegeau să utilizeze apelativul față de care simțeau o anumită compatibilitate. De exemplu, un bătrân de 90 ani, veteran de război i se adresează: „Excelenței Sale, Mareșul (Mareșalul) strateg și conducător de stat”<sup>14</sup>. Un alt veteran de război, din București i se adresează cu formula: „Onor Excelenței Sale Tovarășul Nicolae Ceaușescu.”<sup>15</sup> Când acesta a preluat funcția de președinte al Consiliului de Stat, o serie de cetățeni i se adresează cu apelativul de „Ministru”. Ba unul dintre expeditori face confuzia de a-l numi „președinte al Consiliului de Miniștri”<sup>16</sup>.

Dacă ne îndreptăm atenția asupra categoriilor de persoane ce trimiteau aceste mesaje, putem vedea că ele sunt de cele mai diverse: de la copii de 7-8 ani ce se mândreau cu prima lor scrisoare, la adolescenți, femei, muncitori, bătrâni, veterani de război sau preoți. Această ultimă categorie este cu atât mai interesantă, întrucât ea ar fi trebuit să constituie imaginea „dușmanului” și nu a unui „prieten” ce trimitea scrisori de felicitare. Astfel, un preot din mănăstirea Slatina, județul Suceava îi scria în 1972: „din mănăstirea Slatina, ctitoria lui Alexandru Lăpușneanu, rog pe bunul Dumnezeu să vă țină în deplină sănătate și înțelepciune mulți ani.”<sup>17</sup> Tot în această categorie intră și elevii anului III de la Seminarul Teologic Ortodox Român din Cluj: „Cu ocazia sfintei sărbători, dorim Domniei Voastre cele mai sincere urări de prosperitate și fericire, cu adâncă recunoștință.”<sup>18</sup>

Asumarea, involuntară, de către cei ce au trimis aceste scrisori, a acestei perspective organiciste asupra lumii demonstrează faptul că pentru acea perioadă, cel puțin, voința populară s-a întâlnit cu voința puterii. Perspectiva comună a celor două entități crează o stare de echilibru în societate. Dacă privim din perspectiva funcțiilor comunicării în masă, enunțate de B. Cathelat și A. Cadet, avem a face cu o funcție ecou. Acesta optează pentru conservarea socio-structurii, pentru crearea și păstrarea unei tradiții<sup>19</sup>. Astfel, viziunea organicistă a creștinismului a fost adoptată și remodelată în funcție de noile structuri politice și de stat, de către ideologia comunistă. Această translație a permis crearea unui sentiment al continuității și al stabilității morale și sociale, pe planul culturii populare.

**2. Tiparul autobiografiilor** În volumul *Autobiographie, autocritique, aveux dans le monde communiste*, autorul Bernard Pudal afirmă faptul că în anii '30, dispozitivul biografic

<sup>10</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr 173/1970, f. 83.

<sup>11</sup> *Ibidem*, f. 147.

<sup>12</sup> *Ibidem*, f. 228.

<sup>13</sup> Deși funcția era aceea de secretar general al PCR.

<sup>14</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr 173/1970, f. 59.

<sup>15</sup> *Ibidem*, f. 223.

<sup>16</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 221/1967, f. 83.

<sup>17</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 306/1972, f. 14.

<sup>18</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 173/1970, f. 53.

<sup>19</sup> Daniela Roventă-Frumușani, *Semiotică, societate, cultură*, Iași, Institutul European, 1999, p. 146.

devine omniprezent în URSS și definește relațiile de putere din interiorul partidului<sup>20</sup>. Însă, ea nu a rămas doar un document intern de partid, ci a devenit o formă de autoprezentare și autodefinire publică a individului, întrucât ea se folosea și în alte circumstanțe, precum în școlile de partid sau în condițiile depunerii candidaturii pentru o altă funcție<sup>21</sup>. Pornind de la această premisă, în următoarele rânduri aș vrea să argumentez faptul că acest mecanism al autobiografiilor a fost transformat într-o formă de comunicare cu puterea politică, pe care individul o folosea în anumite circumstanțe. Oferindu-i-se anumite cadre de exprimare și impunându-i-se un anumit comportament, individul înțelegea să se facă auzit de către putere prin aceste mijloace. De aceea, mai mult sau mai puțin conștient, aceste scrisori omagiale, deși fac parte din discursul neoficial, cuprind același tipar al autobiografiilor. Astfel, expeditorul începea prin a-și pune la dispoziție datele de legitimare (numele întreg, adresa) și, uneori, o scurtă incursiune în viața personală și/sau profesională a sa. Aceste elemente apar împreună sau separat. De exemplu, un cetățean din comuna Aluniș, regiunea Ploiești își începe scrisoarea așa: „tov. Neculai Ceaușescu prin secretar general al Comitetului Central al PCR. Vă aduc la cunoștință următoarele: sînt cetățean român de origine român, născut în com. Aluniș, Rai. Teleajna, Reg. Ploiești, născut în anul 1896, care am parcurs în viața mea un drum lung cu obstacuri grele, dar fiindcă am ajuns aci și port același statut ca al dumneavoastră dar cu o cultură la slabă, m-am gândit să țin legătura de amintire pentru mine și să vă trimit pri această telegramă vestea de urare și de adăugiri de ziua onomastică a dumenavoastră cei purtați numele ziua sf. Nicolae 6 decembrie 1967, la sosire acestei zile ce-i purtați numele 6 decembrie sf. Neculae.”<sup>22</sup> Conform datelor furnizate de către expeditor, acesta avea 71 de ani. De asemenea, la finalul scrisorii de 5 pagini, pe care acesta o numește „telegramă”, acesta mai adaugă câteva elemente de identificare: „numele meu de botez: Gheorghe; numele tatălui de botez: Ion; numele strămoșului al 5 lea Paraschiv”<sup>23</sup>. De asemenea el își arată disponibilitatea de a comunica cu puterea: „dacă cineva dorește să-mi pună o întrebare s-au mai multe sunt gata să răspund.”<sup>24</sup> Se poate observa faptul că acesta a accentuat faptul că este român, de origine română, punându-se pe picior de egalitate, în această privință, cu Nicolae Ceaușescu. Prin urmare, acesta se raporta la Nicolae Ceaușescu ca la un cetățean român, un egal al său. Precizarea acestui aspect subliniază faptul că expeditorul se integra pe sine în politica naționalistă, promovată de conducătorul român. Se poate observa faptul că sunt nelipsiți termenii ce fac referire la domeniul religios, ceea ce demonstrează acel mixt de elemente prezent în modul de raportare a unui individ la puterea politică.

Un alt exemplu este cel al lui Constantin Apostol, care după ce scrie o poezie cu titlul „Patrie, O Patrie”, se legitimează la final: „descendent al unei familii de Luptători din Ilegalitate.”<sup>25</sup> Deși Nicolae Ceaușescu a dus un proces de îndepărtare de politica lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, populația nu a simțit foarte mult această atitudine. Mai ales că politica

<sup>20</sup> Coord. Bernard Pudal, Claude Pénnetier, *Autobiographie, autocritique, aveux dans le monde communiste*, Paris, Belin, 2002, p. 10

<sup>21</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 173/1970, f. 26.

<sup>22</sup> ANR, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 221/1967, f. 79.

<sup>23</sup> Greșelile de scriere aparțin autorului. (*Ibidem*, f. 81).

<sup>24</sup> *Ibidem*.

<sup>25</sup> *Ibidem*, f. 281/f.

naționalistă a noului conducător venea în continuarea politicii dejiste. Astfel, un cetățean după ce-i dedică o poezie lui Nicolae Ceaușescu, completează în scrisoarea sa: „Eu sunt bătrânul care a fost îmbrățișat de tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej când a venit la Căpățâneni de a pus bazele Hidrocentralei de pe Argeș”<sup>26</sup>.

Un alt specific ce se încadrează în acest tipar de autolegitimare și de autoprezentare îl reprezintă precizarea unor date cu caracter personal și enunțarea unor dorințe personale ce pot fi împlinite sau nu de către cel căruia i se adresează. În cazul copiilor care trimit aceste mesaje sunt precizate rezultatele bune la învățătură sau apartenența și activitatea lor în cadrul diferitelor organizații specifice regimului comunist. Un elev din clasa a VIII-a îi scrie: „această scrisoare vo scriu la ora 12 fără 5 când mă pregăteam să mă duc la școală. Eu sunt elev în clasa a VIII-a.”<sup>27</sup> O altă elevă, din județul Galați îi scrie: „eu am primit pentru prima oară distincția pionierească (9.10). Am fost aleasă și președintă de detașament.”<sup>28</sup> Sub o formă sau alta, cei ce-i scriau lui Nicolae Ceaușescu simțeau nevoia de a-i împărtăși fragmente din viața lor, care să demonstreze, pe de-o parte, calitatea lor și contribuția lor la dezvoltarea societății, dar, pe de altă parte, și pentru a crea o legătură personală între ei și conducător<sup>29</sup>. În felul acesta, cel ce scria se identifica ca parte componentă a organismului societal, contribuind, prin activitatea lor, la funcționarea acestuia. Printre „cadourile” cerute cu ocazia aniversării se numără și unele destul de interesante. De exemplu, un avocat din București îi cerea în 1972 lui Ceaușescu următoarele: „rugăm pe Moș Nicolae să ne aducă în dar, harta României mari!”<sup>30</sup>.

### Elemente lingvistice specifice registrului religios

Unul din termenii ce apar cel mai frecvent în aceste mesaje este cel de „sfânt”. Unul dintre semnatori precizează chiar, în anul 1970: „Nume scump românesc/ Icoană sfântă prețuită din bătrâni/ Coboară peste al nostru Conducător/ O rază de speranță / Lauri și o binecuvântare cerească.”<sup>31</sup> Un alt corespondent i se adresează direct cu apelativul de „Sfinte Nicolae!”<sup>32</sup>. Tot în acest registru intră și o poezie scrisă după tiparul unei rugăciuni: „Încă mulți/ Mulți ani în floare/ Să trăiești,/ Să fii cu noi/ Să ne aperi scumpa țară/ Să ne păzești de cei răi!”<sup>33</sup>. Mesajul capătă o rezonanță simbolică și mai mare, întrucât este semnat de o elevă de clasa a V-a. În mod cert, în acest sens, Nicolae Ceaușescu este perceput ca o entitate divină, precum un înger, căruia copiii i se închină și îi cere protecția față de dușman<sup>34</sup>. De altfel, nu este pentru prima dată când se poate observa intenția celui ce transmite mesajul de a

<sup>26</sup> *Ibidem*, f. 68.

<sup>27</sup> *Ibidem*, f. 95.

<sup>28</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 308/1965, f. 58/v.

<sup>29</sup> Această nevoie și dorință de filiație, de rudenie chiar s-a concretizat și prin cerințe adresate de către indivizi lui Nicolae Ceaușescu, în care-l invita pe acesta să le fie naș de cununie sau de botez. Fie că participau personal la ele, fie că trimiteau cadouri, putem identifica prezența puterii în viața personală a individului. Acest lucru s-a făcut fără o presiune coercitivă. Individul a fost cel care a cerut puterii să facă parte din viața sa.

<sup>30</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 306/1972, f. 26.

<sup>31</sup> *Ibidem*, f. 368.

<sup>32</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 173/1970, f. 21.

<sup>33</sup> *Ibidem*, f. 36.

<sup>34</sup> Acesta poate fi interpretat atât în cheia religioasă, forța negativă, cât și în cheia ideologică, ca elementul dușmănos.



acorda o natură divină conducătorului. Un corespondent din județul Brăila scria: „Tov. Nicolai Ciușescu ați rămas în locul Sf. Nicolai făcătorul de minuni”<sup>35</sup>.

Un alt apelativ este cel de „divin”. Este vorba de o poezie dedicată lui Nicolae Ceaușescu: „de ziua numelui divin/ prea iubit conducător/ între elanul meu Vă-nchin/ Și stima întregului popor (...) Deie Domnul al său har/ Și mila-i părintească/ Întru mulți ani cu fericire,/ Pașii Vii călăuzească.”<sup>36</sup> Un cetățean din comuna Aluniș, regiunea Ploiești, îi făcea lui Nicolae Ceaușescu următoarea urare: „La Mulți Ani Sfântul Nicolae mulți ani cu sănătate în viața dumneavoastră mulți ani fericiți în viața dumneavoastră o barbă albă o față curată ochii frumoși urechi auzibile om de preț și de înaltă calitate, vă urez multă prosperitate în viața dumneavoastră ce leagă de viața poporului român.”<sup>37</sup>

Un alt aspect specific al acestor scrisori îl reprezintă prezența versurilor. De la câteva versuri dedicate conducătorului, la câteva pagini de strofe, adevărate poeme în care sunt elogiuate calitățile și activitatea acestuia. Una dintre aceste scrisori, impresionantă sub aspectul entuziasmului ce reiese din formulele stilistice utilizate, este scrisă de un general în rezervă, de 94 de ani. Adresându-i-se cu apelativul de „Mult stimat și iubite, Tovarașe Ciușescu Nicolae”, expeditorul înșiruie și descrie o serie de caracteristici ale acestuia. Astfel, îl numește: „mentorul eminent al ideilor socialismului”, „educatorul pedagog”, „Exponentul cel mai garantat pentru unirea tuturor românilor”, „Transformatorul Intern al RSR”. Toate aceste apelative sunt însoțite de argumente care să le justifice. De asemenea, la finalul scrisorii, acesta îi urează să conducă „frumoasa noastră patrie din calitate de președinte al RSR”. Această urare este cu atât mai interesantă, cu cât scrisoarea a fost expediată în 1972, cu doi ani înainte ca Nicolae Ceaușescu să se autopropună în această funcție. Astfel, ne punem întrebarea: oare nu cumva adoptarea acestei funcții a venit de fapt doar ca o practică a ceea ce societatea deja simțea? Ca atitudine politică, Nicolae Ceaușescu se comporta ca un președinte de stat și mă refer la autoritatea pe care acesta o avea în cadrul ierarhiei de stat, dar și la atitudinea în cadrul politicii externe. Vizitele pe care acesta le făcea în Occident și relațiile culturale și economice ce le-a stabilit cu statele Europei Occidentale, îl apropia de modelul unui președinte occidental.

Prin urmare, consider că utilizarea acestui instrumentar religios de către practica politică face parte din fenomenul socializării politice<sup>38</sup>. Prin acest proces trebuia să se obțină un set de atitudini ce exprima loialitatea pentru regim și pentru conducător<sup>39</sup>. Însă acest proces era mai ușor, dacă era construit pe valori deja existente în mentalul colectiv. De aceea, această cultură populară a fost menținută în practică, prin apelul la o politică naționalistă. În unele scrisori, expeditorii precizează acest detaliu al păstrării unei tradiții din popor, prin urările făcute de ziua onomastică: „supun cu ocazia zilei onomasticii, obișnuit datinilor strămoșești”<sup>40</sup>, „în numele tradiției românești pe care o îmbinați atât de fericit cu revoluția”<sup>41</sup>.

<sup>35</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 306/1972, f. 132.

<sup>36</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 221/1967, f. 207.

<sup>37</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 221/1967, f. 79.

<sup>38</sup> Acest proces este unul prin care indivizii învață să devină cetățeni. Etapele clasice ale acestui proces sunt: formarea ideilor politice în familie, exercițiul civic și educarea în școli. (Joseph L. Noguee, *Man, state and society in the Soviet Union*, London, Pall Mall Press, 1972, p. 314).

<sup>39</sup> *Ibidem*.

<sup>40</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 221/1967, f. 64.

<sup>41</sup> *Ibidem*, f. 68.

Un alt expeditor, din județul Dolj îi scrie: „există pe aici prin partea locului, tradiționalul obicei de a se adresa celor dragi, felicitări de ziua numelui. Inspirat de aceste tradiții și de înalte considerente de stimă și dragoste cele avem pentru genialul nostru conducător, vă rog să-mi îngăduiți (...) ca să vă adresez cele mai înalte felicitări.”<sup>42</sup>

Încadrez acest mod de interacțiune dintre societate și putere, respectiv conducător în ceea ce sociologul J. W. Lapierre numește sistem cultural<sup>43</sup>. Acest sistem reglează comunicarea și toate relațiile din sânul societății controlând „crearea și difuzarea codurilor de toate felurile (...) semne, simboluri, norme, valori care le structurează”<sup>44</sup>. Prin urmare se încearcă o anumită comunicare cu puterea și o anumită raportare a ei din perspectiva creării unei coeziuni. Din această perspectivă puterea nu este ruptă de realitate, ci se încearcă o creare a unei punți sociale între cele două entități. Din perspectiva sistemului cultural, ce reglementează comunicarea și relațiile din cadrul societății, aceste scrisori pe care le-am analizat reflectă intenția emițătorului de a se adapta la un cod unic de comunicare. Acest cod cuprinde semne, simboluri, norme și valori comune<sup>45</sup>. Astfel, s-a putut observa tendința expeditorului de a adopta schema discursivă a autobiografiilor ce fuseseră impuse contextual de către regim, dar face apel și la un fond comun de valori, de norme tradiționale, pe care expeditorul, dacă e să ne raportăm la o schemă clasică de comunicare, simte că l-ar putea avea în comun cu reprezentanții puterii. Scopul final al acestei acțiuni ar fi coexistența și cunoașterea reciprocă a celor două entități, aparent diferite structural, mai ales luând în considerare regimul politic.

Nicolae Ceaușescu s-a folosit de vechi valori societale, cum ar fi religia (viața spirituală) și naționalismul, pentru a-și legitima puterea și pentru a construi cultul personalității. Dacă linia naționalistă a fost una vizibilă și ușor de identificat și analizat, cea religioasă este mai greu de surprins. Una din modalitățile prin care putem surprinde acest aspect îl reprezintă aceste scrisori. Politica lui Nicolae Ceaușescu față de religie este una din cele mai interesate. Doi autori, Marko Kersevan și Metka Zupancic fac o comparație foarte reușită a modalității în care religia era percepută în Iugoslavia, în anii '60-'70. Ei spun că puterea iugoslavă percepea religia ca pe o boală. Prin urmare, nu puteai condamna pe cineva pentru că era bolnav, dar puteai încerca să previi această boală<sup>46</sup>. Această atitudine este specifică și României comuniste, cel puțin pentru perioada anilor '70. Astfel, într-o ședință a Comitetului Executiv al CC al PCR, din februarie 1970, s-a conturat opinia că formulările cuprinse în textele propagandei științific-ateiste sunt prea dure și că trebuie o mai mare atenție la realizarea unei diferențe între propagandă antireligioasă și propaganda științifică. Chiar Gheorghe Rădulescu spunea că „sentimentele religioase sunt gingașe, nu neapărat

<sup>42</sup> ANR, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar nr. 173/1970, f. 207.

<sup>43</sup> Conform teoriei lui J. W. Lapierre, în fiecare societate există mai multe sisteme, cu autonomii variabile, ce reglementează interacțiunea socială. Aceste sisteme sunt: sistemul bisocial, sistemul ecologic, sistemul economic, sistemul cultural și cel politic. (Bernard Denni, Patrick Lecompte, *Sociologia politicului*, vol.1, Eicon, 2004).

<sup>44</sup> Bernard Denni, Patrick Lecompte, *op.cit.*, p. 52).

<sup>45</sup> *Ibidem*, p. 52.

<sup>46</sup> Marko Kersevan, Metka Zupancic, *La sociologie de la religion et le domaine public dans la société socialiste*, în „Archives des Sciences Sociales des Religions”, nr. 65/1, 1988, p. 61.



periculoase”<sup>47</sup>. Dar că ele sunt legate de tradiții și e greu să iei poporului tradițiile. De aceea, propunea mai degrabă folosirea termenului de „obscurantism”. Astfel, activitatea acestei asociații trebuia să fie îndreptată nu asupra fenomenului antireligios, ci al obscurantismului<sup>48</sup>. De asemenea, nici termenul de „ateu” nu ar mai trebui folosit, întrucât era considerat învechit. Ion Stănescu nu era de acord cu acest tip de propagandă dusă pentru bătrâni, pentru că oricât ar discuta cu ei, ei tot vor merge la biserică. De aceea, a propus ca acest tip de propagandă să fie aplicat în special la copii, chiar la nivel de grădiniță și la tineri. Atitudinea șefilor de propagandă în aceste sens a fost una destul de rațională și de moderată<sup>49</sup>. Pentru a depăși acest punct de conflict, s-a propus utilizarea în cadrul acestei propagande a tradițiilor care nu sunt legate de cultul religios, cum ar fi, de exemplu, plugușorul. În aceeași ședință, Nicolae Ceaușescu și-a arătat în mod clar atitudinea față de religiozitatea populației, prin afirmația: „eu prefer pe membrul de partid care se duce la biserică dar care este disciplinat în muncă, ordonat și își îndeplinește obligațiile, decât pe cel care nu se duce la biserică dar introduce dezordinea, indisciplina, haosul în societate”<sup>50</sup>. De altfel, într-un raport al Secției de Propagandă prezentat la câteva luni după Congresul al X-lea al PCR, Paul Niculescu Mizil accentua rolul propagandei de a contribui la această educație ateist-științifică a masei. Dar în același timp, preciza faptul că această educație nu însemna luarea dreptului individului de a crede în ceva, ci de a-i oferi perspectiva unei educații științifice ce ar fi constituit contraargumente pentru anumite viziuni *misticiste*<sup>51</sup>. Acest aspect încalcă unul din scopurile propagandei de tip sovietic, de laicizare a tuturor valorilor omului nou<sup>52</sup>.

Aruncând o privire retrospectivă asupra analizei de mai sus, se poate observa o schimbare de atitudine din partea populației, de-a lungul acestui interval ales pentru analiză. În primii ani 1965-1966, mesajele erau destul de reținute în entuziasm și lipsesc elementele lingvistice religioase. Astfel, putem observa formule precum: „la mulți ani, sănătoși”, „fericire”, „veselie”, „sănătate”, „urări de bine”<sup>53</sup> s.a. Din 1967, după anul numirii sale în funcția de președinte al Consiliului de Stat, mesajele de felicitare au devenit mai numeroase și mesajul este unul mult mai complex, regăsindu-se și acei termeni religioși pe care i-am exemplificat pe parcursul acestei lucrări.

<sup>47</sup> *Protocolul nr. 2 al ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 10 februarie 1970*, în ANR, fond CC al PCR, secția Cămară, dosar nr. 16/1970, f. 42.

<sup>48</sup> *Ibidem*, f. 48.

<sup>49</sup> *Stenograma expunerii tovarășului Paul Niculescu-Mizil*, în ANR, fond CC al PCR, secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 26/1969, f. 35.

<sup>50</sup> *Protocolul nr. 2 al ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 10 februarie 1970*, în ANR, fond CC al PCR, secția Cămară, dosar nr. 16/1970, f. 59.

<sup>51</sup> *Stenograma expunerii tovarășului Paul Niculescu-Mizil*, în ANR, fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 26/1969, f. 35.

<sup>52</sup> Propaganda antireligioasă în Uniunea Sovietică a fost una de amploare și a dezvoltat metode și teme specifice acestei direcții. Spre deosebire de cazul românesc, unde după anii '70 s-a pus accent mai ales pe educarea științifică a populației, mizând pe funcția informativă a propagandei, în cazul sovietic cercurile de educație ateistă nu au dispărut niciodată, dar s-a înregistrat o scădere a numărului acestora. De exemplu, în anul 1963 au fost ținute 660.000 de seminarii pe teme ateiste. Trei ani mai târziu, în 1966, numărul lor a crescut la 760.000, pentru a scădea, în 1970 la 679.000. De altfel, în indicațiile date cu privire la munca lor, propagandiștii erau atenționați că munca lor presupunea nu doar prezentarea unor date de importanță științifică, ci de a explica implicațiile antireligioase ale acestor informații. (David Powell, *Antireligious Propaganda in the Soviet Union: a Study of Mass Persuasion*, Cambridge, The Mit Press, 1975, p. 105).

<sup>53</sup> Vezi ANR, fond CC al PCR, secția Cămară, dosar nr. 308/1965.

Un alt aspect interesant îl constituie prezența în aceste mesaje a formulărilor specifice autobiografiilor ce se regăseau la dosarul de cadrul. Este vorba, în principal, de oferirea acelor date precise de identificare, dar și a unor detalii de ordin personal, a căror importanță am analizat-o în text. Adoptarea acestei forme de comunicare argumentează acceptarea de către cel care scrie a unei identități și a unui comportament specific regimului, subliniind acceptul lor de a fi parte integrantă a corpului societal.

Elementele lingvistice ce aparțin registrului religios, prezente în mesajele analizate, crează ca un liant între vechea cultură populară și noua cultură politică. Optând pentru o linie naționalistă de conducere, puterea politică a adoptat aceste tradiții și le-a remodelat în direcția dorită de ei, reușind, astfel, să realizeze o legătură cu societatea. Individul a simțit că poate comunica, că se poate înțelege cu cel ce îl conduce prin acest fundament comun, al culturii populare. Sub acest aspect, dimensiunea religioasă, ca parte a culturii populare, tradiționale a constituit, cel puțin pentru perioada analizată, un element de legătură între societate și putere și un element ce a legitimat și consolidat conducerea lui Nicolae Ceaușescu.

## BIBLIOGRAFIE:

- ANR, fond CC al PCR, Secția Cămară, dosare: 308/1965; 221/1967; 26/1969; 16/1970; 173/1970; 306/1972.
- Brohm, Jean Marie (coord.), *Marx ou pas? Reflexions sur un centenaire*, Paris, Etudes et Documentation Internationales, 1986.
- Denni, Bernard, Lecompte, Patrick, *Sociologia politicului*, vol. 1, Eicon, 2004.
- Kersevan, Marko, Zupancic, Metka, *La sociologie de la religion et le domaine public dans la société socialiste*, în „Archives des Sciences Sociales des Religions”, nr. 65/1, 1988.
- Livers, Keith A., *Constructing the Stalinist Body: Fictional Representations of Corporeality in the Stalinist 1930s*, London, Lexington Books, 2004.
- Nogee, Joseph L., *Man, state and society in the Soviet Union*, London, Pall Mall Press, 1972.
- Powell, David, *Antireligious Propaganda in the Soviet Union: a Study of Mass Persuasion*, Cambridge, The Mit Press, 1975.
- Pudal, Bernard, Penetier, Claude (coord.), *Autobiographie, autocritique, aveux dans le monde communiste*, Paris, Belin, 2002.
- Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Amarcord, 2001.
- Studer, Brigitte, Unfriend, Berthold și Herrmann, Irene, *Parles de soi sous Staline. La construction identitaire dans le communisme des années trente*, Paris, Edition de la Maison des Sciences de l'Homme, 2002.